

---

**Opinia Komitetu Polityki Naukowej  
w sprawie Sprawozdania z działalności Narodowego Centrum Nauki w 2023 r.**

*Dotyczy: Sprawozdanie z działalności Narodowego Centrum Nauki. Rok 2023 (pismo nr DN-WN.0774.1.2024.4.RM z dnia 29 marca 2024 r.)*

Sprawozdanie Narodowego Centrum Nauki za rok 2023 to stu sześć stronowy dokument podzielony merytorycznie na część ogólną i szczegółową. Na część ogólną składa się: podsumowanie działalności Centrum, opis zrealizowanych zadań, w tym zleconych przez Ministra, oraz informacja o współpracy międzynarodowej, zakończone odniesieniem do planu finansowego. Część szczegółowa w ośmiu rozdziałach prezentuje: inspirowanie, monitoring i procedury budżetowego i pozabudżetowego finansowania badań, procedury nadzoru i wewnętrznego audytu, wyniki realizacji zadań zleconych, problematykę pomocy publicznej, zagadnienia związane z działalnością Centrum, w tym kwestie rachunku kosztów, zatrudnienia, polityki inwestycji oraz zestawienia całościowe.

W ocenie Komitetu Polityki Naukowej przedstawiony zakres sprawozdania pozwala ocenić zarówno całokształt działalności NCN, jak i zweryfikować formułowane oceny materiałem dokumentacyjnym w części szczegółowej oraz w załączniku przedstawiającym fakty przekrojowo.

Opiniowany dokument na początku zawiera odniesienie do specyfiki okresu sprawozdawczego. Trzeba tu wskazać stabilnie stagnacyjne nakłady przy rosnącym zapotrzebowaniu na finansowanie badań. Skutkowało to drastycznym spadkiem tzw. współczynnika sukcesu (wcześniej Centrum finansowało 1 na 4 projekty; relacja ta spadała nawet do poziomu 1 do 8 przed interwencyjnym zwiększeniem budżetu w roku 2024). Efektem skąpienia nakładów na naukę jest marnotrawstwo potencjału naukowego i - w efekcie - spowolnienie tempa mechanizmów prowadzących do postępu technologicznego oraz wzrostu gospodarczego, a także utrudnienie wykonywania zadań Centrum i sprzyjanie powstawaniu napięć i frustracji w środowisku naukowym. Należy tu z uznaniem podkreślić strategiczną przenikliwość Centrum uwidocznioną w próbach spowolnienia ww. destrukcyjnych skutków poprzez tworzenie list rezerwowych dla wniosków ocenionych wysoko oraz inne, podobne przedsięwzięcia.

Trzeba w tym miejscu odnotować, że Centrum w 2023 roku funkcjonowało w otoczeniu dotkniętym najpierw skutkami pandemii, a potem konsekwencjami agresji Rosji w Ukrainie.

Pomimo trudności, Centrum dedykowało środki na badania metod zapobiegania pandemii i jej skutków, a później pozyskało środki na wsparcie uczonych ukraińskich. Te nadzwyczajne działania respektowały wymóg niezależności i transparentności, obiektywizacji ocen i rzetelnych standardów oraz procedur uznanych na arenie międzynarodowej. W roku sprawozdawczym do skutków wydarzeń nadzwyczajnych doszły okoliczności ekonomiczne: gwałtownie narastająca inflacja, problemy związane z kosztami energii oraz materiałów badawczych - odczynników i instrumentów. W ocenie Komitetu Polityki Naukowej, dane przedstawione w Sprawozdaniu potwierdzają wypełnienie misji Centrum w trudnej sytuacji w sposób profesjonalny, rzetelny i kreatywny.

Warto tu też wskazać, że Centrum nie tylko sprawnie realizowało zadania rutynowe i reagowało na zdarzenia losowe, ale także z własnej inicjatywy rozbudowywało politykę dotyczącą funkcjonowania kobiet i mężczyzn w nauce oraz problemu wsparcia dla młodych naukowców, co też odzwierciedlają m.in. stosowne korekty warunków konkursów.

Problemy finansowania i wydarzenia nadzwyczajne oraz ich skutki przesłaniają nieco osiągnięcia Centrum w sferze budowy badawczych zespołów międzynarodowych. Wynegocjowane rozwiązania powiększają budżety na badania, a więc tworzą potencjał indywidualnie nieosiągalny, budują reputację nauki uprawianej w Polsce, wreszcie tworzą drogę do realizacji aspiracji wybitnych uczonych pragnących spełnić się w roli naukowych liderów. Rok 2023 przyniósł też istotną intensyfikację działalności promocyjnej i podniesienie skuteczności komunikowania szerokiemu otoczeniu osiągnięć nauki. Opiniowane Sprawozdanie dostarcza wielu dowodów tej aktywności i przykładów osiągnięć.

Sprawozdanie NCN nie prezentuje danych dotyczących zgłoszeń patentowych, które są ważnym miernikiem efektywności badań naukowych. Ta okoliczność wynika z misji NCN skupionej wokół badań podstawowych, niemniej ewaluacja aktywności patentowej ma z badaniami podstawowymi oczywisty, choć tylko pośredni związek.

W opinii Komitetu Polityki Naukowej warto rozważyć objęcie ochroną patentową rozwiązań będących efektem badań podstawowych, przede wszystkim w naukach ścisłych i przyrodniczych, inżynierijno-technicznych, rolniczych czy nawet w naukach o zdrowiu. Czołowe, światowe uczelnie, takie jak Uniwersytet w Cambridge, Uniwersytet Kalifornijski czy Uniwersytet Stanforda, które z definicji prowadzą badania głównie w obszarze nauk podstawowych, są największymi dostarczycielami zgłoszeń patentowych na świecie. Tymczasem naukowcy realizujący granty NCN nie biorą pod uwagę objęcia ochroną opracowanych rezultatów, ponieważ, przede wszystkim, są ukierunkowani na publikowanie wyników w czasopiśmie. Publikowanie wyników to misja systemu nauki, niemniej

ignorowanie potencjału patentowego osiągnięć nauk podstawowych jest oznaką bez troski o skutki finansowania ze środków publicznych. Warto więc zaprojektować rozwiązania włączające ochronę patentową niezależnie od troski o jakość publikacji.

W ocenie Komitetu Polityki Naukowej należy wskazać też te elementy oceny działalności NCN, które nie mieszczą się w formacie standardowego sprawozdania. Elementy te to wpływ Centrum na naukową kulturę w Polsce i na upowszechnienie rozwiązań instytucjonalnych, procedur, a także - obyczajów i wzorców rzetelnej oceny naukowej uwidocznionej w kryteriach, procesie recenzowania, trybu reakcji na skargi. Mimo środowiskowej frustracji związanej z niskim współczynnikiem sukcesu (rzędu 80% negatywnych decyzji), w warunkach uporczywych prób destabilizacji NCN środkami politycznymi poprzez dławienie finansowania i ignorowanie procedur wyboru Rady i Dyrektora NCN, w ocenie Komitetu Polityki Naukowej środowisko akademickie broni NCN zarówno w oficjalnych stanowiskach ciał przedstawicielskich, jak i w wielu działaniach nieformalnych.

W ocenie Komitetu, Narodowe Centrum Nauki jest emanacją świadomej polityki państwa. Z tego punktu widzenia relacje instytucjonalne między regulatorem i Centrum wymagają szczególnej uwagi. Regulator, powierzając Centrum środki na badanie, ponosi odpowiedzialność za racjonalne decyzje o poziomie finansowania, a także za zapewnienie trwałych instytucjonalnych ram dla racjonalnej działalności Centrum. Ramy te zapisywane są w procedurach i strukturze Centrum, a w szczególności - w regułach wyboru Rady NCN oraz Dyrektora Centrum. Praktyka roku 2023 przyniosła niezrozumiałe naruszenia własnych regulacji przez administrację państwową. W opinii Komitetu, w najlepiej pojętym interesie społecznym potrzebne jest działanie regulatora wykluczające podobne naruszenia i prowadzące do stabilizacji instytucjonalnych ram dla trwałego działania Centrum w długim horyzoncie czasu.



Tomasz Szapiro

Przewodniczący Komitetu Polityki Naukowej

Warszawa, 21.06.2024 r.